

DE CHOLERA-EPIDEMIE VAN 1866 IN ONZE STREEK

Akten van parochieregisters en van de burgerlijke stand zoals geboorteakten, huwelijksakten en overlijdensakten, zijn onmisbare bronnen bij het opstellen van je stamboom. Bronnen staven je onderzoek en zijn dus zeer belangrijk. Ze geven bovendien authenticiteit aan het resultaat van je opzoekingen. Op zoek naar deze bronnen viel het mij op, bij het doorzoeken van de overlijdensakten van 1866 van de Burgerlijke Stand van Boom, dat er in vergelijking met andere jaren uitzonderlijk veel meer akten geregistreerd stonden. Als allereerste reactie ging ik het boek 'Kroniek van België' raadplegen om te zien of er in dat bewuste jaar iets bijzonders gebeurd was. Al vlug vond ik de oorzaak: een cholera-epidemie had ons land weer geteisterd en het was geen alleenstaand feit, want regelmatig trokken epidemieën een spoor van dood door de bevolking. Naast de hongersnood van de jaren 1846-1848 werden we geteisterd door epidemieën van tyfus in 1847-1848 en nog in de 19de eeuw werd ons land meerdere keren door een cholera-epidemie getroffen namelijk in 1832-1846, tussen 1854 en 1859, in 1866, tussen 1883 en 1885 en tussen 1892 en 1894, soms met grote, soms met kleine opflakkingen.

De epidemie van 1866 was echter de zwaarste van de eeuw. Het rampjaar 1866 wordt ook wel de "triomf des doods" genoemd. Het aantal slachtoffers overleden aan deze epidemie bedroeg voor het ganse land ongeveer 30.000 doden. De epidemie veroorzaakte een sterfte van meer dan 50% bij de slachtoffers. De ziekte was al bekend sinds de oudheid en dankte haar naam aan het Griekse woord "cholera" wat staat voor "galvloed". Bij ons dook ze voor het eerst op in 1832, en ze zou door een besmette scheepsbemanning naar hier gebracht zijn. Het dodental bedroeg toen 570.

Cholera is een infectieziekte veroorzaakt door levende ziektekiemen die worden overgedragen van het ene levende organisme op het andere.

Symptomen zijn hevige, waterdunne diarree en braken. Andere symptomen zijn lage pols- en bloeddruk, overvloedig verlies van vocht en zout. Het bloed wordt dikker en de huid wordt blauwachtig, vandaar dat men ook sprak van de 'blauwe dood'.

De medische behandeling van de slachtoffers destijds verschilde sterk van arts tot arts. In de eerste fase van de ziekte leek een stimulerende behandeling op basis van opium de beste resultaten op te leveren. De minder succesrijke behandeling met purgeermiddelen werd gelukkig door de bevolking gewantrouwd. In de laatste fase van de ziekte, wanneer een inwendige behandeling onmogelijk werd, hebben enkele artsen onderhuidse morfine-injecties uitgetoet. Ze verlichtten wel de krampen, maar verbeterden niet wezenlijk de gezondheidstoestand.

Grote steden waren uiteraard veel vatbaarder dan plattelandsdorpen. Een stad zoals Antwerpen had alles mee om problemen te kunnen krijgen: een voldoende groot aantal inwoners, een haven, zeelui, steegjes, krotten, vervuild putwater, vieze grachten en ruien, primitieve collectieve toiletten, afval, vervuiling, veel armoede, landverhuizers, huisdieren, ratten en vooral ook primitieve gezondheidsvoorzieningen.

De industrialisatie draaide op volle toeren en er waren tal van kleine sterk vervuilende fabrieken en werkplaatsen. De haven floreerde ondanks de blokkade van de Schelde. Deze industrialisatie ging samen met een uitgesproken migratie van de plattelandsbevolking naar de steden. De stad kreunde onder de bevolkingsaanroei. Tussen 1840 en 1910 verviervoudigde het aantal inwoners van Antwerpen. Deze evolutie gaf aanleiding tot een overbevolking van de volksbuurten, waar de hygiënische omstandigheden sterk te wensen overlieten, zij werkten de overdracht van besmettelijke ziekten in de hand en waren mede hoofdoorzaak van de snelle verspreiding en hoge mortaliteit ten gevolge van tyfus en cholera.

Door het afbreken van bepaalde steegjes en sloppen, waarvan men er in Brussel alleen al 447 telde, en mede dankzij het uitbouwen van een degelijk afwateringssysteem en centrale watervoorziening als onderdeel van de gezondheidszorg, konden deze epidemieën voorgoed uitgeroeid worden.

De ingebruikname van de waterleiding, samen met de veralgemeende aanleg van rioleringen en de sanering van volksbuurten en vervuilde waterlopen, hebben in essentiële mate bijgedragen tot verbetering van de hygiënische toestanden op het einde van de 19de eeuw.

Nochtans lijkt het erop dat persoonlijke en openbare hygiëne, en niet de bevolkingsdichtheid, de belangrijkste oorzaken waren, want het dichtbevolkte maar welstellende centrum van Gent werd er nauwelijks door aangetast.

Op bijgaande tabel staan een aantal gemeenten uit onze regio waarbij, als vergelijking, het sterftecijfer voor de jaren 1864-1870 is aangegeven. Het gaat hier om het totaal aantal sterfgevallen per jaar per gemeente. Ook enkele grote steden zoals Antwerpen, Brugge en Gent zijn hier opgenomen evenals enkele kleinere steden in onze omgeving zoals Mechelen en Lier: ze vervolledigen dit onderzoek.

In deze overzichtstabel bevatten de jaarcijfers enkel de effectieve overlijdens in die betreffende gemeenten en steden. Sommige telden in hun eindcijfers ook die akten van overlijden mee van dorps- of stadsgenoten die in een andere, soms naburige gemeente, overleden waren. Om dubbeltelling te voorkomen zijn deze bijkomende akten dus niet mee opgenomen.

Bij de steden en gemeenten die meer geïndustrialiseerd waren, zijn de cijfers toch wel opvallend hoger dan bij de gemeenten met een meer uitgesproken agrarisch karakter, wat de hoger genoemde oorzaken alleen maar bevestigt.

Vrijwel alle gemeenten en steden met een hoger sterftecijfer lagen aan rivieren of waterwegen. Het handelsverkeer via deze weg was in grote mate een van de beslissende factoren voor de snelle verspreiding van de ziekte.

Rumst blijkt hierop een gelukkige uitzondering te zijn, en heeft in dat bewuste rampjaar 1866 geen noemenswaardige hogere mortaliteit. In het algemeen liggen de sterftecijfers voor het jaar 1867 in vrijwel alle gemeenten en steden beduidend lager, wat voor de hand ligt; het bevolkingsaantal was dan ook gevoelig verminderd.

	Rumst	Boom	Reet	Duffel	Walem	Heffen	Heindonk
1864	108	326	26	125	47	12	13
1865	113	304	29	112	44	43	13
1866	115	607	28	109	46	31	15
1867	61	202	35	117	24	17	4
1868	101	246	15	140	44	26	10
1869	82	274	26	111	17	20	13
1870	104	283	30	133	44	20	13
	Kontich	Waarloos	Willebroek	Niel	Schelle	Hemiksem	Aartselaar
1864	119	14	73	148	38	63	34
1865	86	22	97	159	36	49	46
1866	112	11	230	212	36	86	33
1867	79	23	105	101	39	32	31
1868	84	13	101	97	29	33	40
1869	88	17	147	97	24	29	35
1870	77	18	90	98	25	41	36
	Antwerpen	Gent	Brugge	Mechelen	Lier		
1864	3468	3635	1433	911	512		
1865	3910	4189	1478	1350	490		
1866	6161	6648	1900	1612	499		
1867	3325	3640	1296	936	407		
1868	3630	3563	876	968	419		
1869	3581	3946	1349	1055	358		
1870	4358	3691	1312	1144	439		

Werner De Winter

Bronnen

- Adriaenssens, I., Struye, L. (1987) *Kroniek van België*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij
- Van Isacker, K. (1978) *Mijn land in de kering 1830-1980*. Antwerpen-Amsterdam: De Nederlandsche Boekhandel.
- Verbaeys, N. *In de ban van de cholera*. Eindwerk voor het behalen van Master in de Geschiedenis.

- Van Craenenbroeck, W. (1998) *Antwerpen op zoek naar drinkbaar water 1860-1930*. Tielt: uitgeverij Lannoo.
- De Schrijver, K. (2006) *Vlaams infectieziektebulletin 56/2006/2 'cholera in Antwerpen in de 19de eeuw'*.
- Akten Burgerlijke Stand – overlijdens van de vermelde steden en gemeenten.

Uit het fotoarchief

